

i de la Cova des Cuyeram, més coneguts per les publicacions (1). Cal aquí regraciar vivament el Sr. Costa per haver-nos facilitat dades i fotografies de la seva col·lecció i permès un detingut examen d'aquesta.

LA NECRÒPOLIS DEL PUIG DES MOLINS

La necròpolis ocupa gran part del vessant d'un turó, proper a la moderna ciutat, començant ja al cim i estenent-se per la falda del dit turó (fig. 158). Els sepulcres, segons les dades facilitades

Fig. 165. — Ibiça. Necròpolis del Puig des Molins. Terra cuita

pel Sr. Costa, són de varis tipus, predominant el de la cova subterrània, amb una rampa d'entrada conduent a un pou que s'obre a la superfície i que moltes vegades és vertical. Dintre la cova es trobaven els morts en sarcòfags de pedra que en contenien altres de fusta. Prop dels sarcòfags es solien trobar grans àmfores de provisions, a sobre les figuretes de terra cuita, tan típiques d'aquesta necròpolis, i distribuïts de diversa manera; altres objectes, com llanties, que apareixien a voltes sobre de plats, amfores de vidre (la majoria es troben al Cau Ferrat, de Sitges); navajes, de la forma típica cartaginesa, ous d'aves-truç, pintats, etc. Els cadàvers havien estat dipositats en els sarcòfags, generalment, amb joies.

Els espais entre sepulcre i sepulcre havien estat aprofitats per a altres enterraments, de tipu semblant als descrits, o per a dipositar grans àmfores, d'incineració, dintre les quals hi havia les ofrenes.

Tenim poques dades de lo trobat en cada sepulcre; moltes vegades, es trobaren ja molt regirats per cercadors de tresors que sembla que ja en l'època aràbiga escorcollaren la necròpolis, obrint forats de tomba a tomba. Això fa que surtin barrejats els objectes propis dels enterraments amb altres posteriors, com, per exemple, ceràmica i llanties moresques.

Sembla que'ls objectes d'aire més antic dominen a la part alta de la necròpolis; per exemple: gemmes arcaïques i figuretes de terra cuita gregues. En canvi, els sepulcres del pla semblen ésser més moderns, i hi apareix la ceràmica hel·lenística, en més gran quantitat. Qui sab si la necròpolis començà a utilitzar-se pel cim. Lo cert és que s'hi enterrà llarg temps i per les troballes datables, com figuretes de terra cuita grega, gemmes arcaïques, fragments grecs, del temps de les figures roges, ceràmica hel·lenística de totes

menes i fins monedes i ceràmica romana, sembla versemblant creure que la utilització durà des del segle V a. de J.-C. fins als primers temps de l'Imperi romà.

Fig. 166. — Ibiça. Necròpolis del Puig des Molins. Terra cuita

(1) Especialment, Román: *Antigüedades ebusitanas*.

Entre els objectes que figuraven a l'Exposició cal notar-ne, en primer lloc, uns quants que formaven el contingut de dues sepultures, de la part baixa de la necròpolis, que semblaven més o menys intactes.

La primera, un hipogeu del tipus corrent, contenia, a més d'altres objectes d'ornament i de ceràmica que no havem pogut precisar, tres caps de terra cuita (figs. 159-161) de 23, 14 i 11 cm. d'alçada respectivament i una màscara de terra cuita de 14 cm. d'alt (fig. 162).

L'altre hipogeu, amb sis sarcòfags, contenia, a més d'arracades i anells d'or, algunes amb pedres gravades, navajes de bronze, de la forma típica cartaginesa, dues amfores de vidre blanc, amb ornaments de filets de color, un parell de *lekythoi*, amb pintures roges so-

Fig. 167. — Ibiça. Necròpolis del Puig des Molins. Placa d'òs

bre fons negre, un vas hel·lenístic, en forma de peix, envernissat de negre i amb pinzellades blanques i roges (fig. 163) de 9 cm. d'alt per 15'5 d'ample i tres figuretes de terra cuita (figs. 164-166), de 40, 22 i 13 cm. d'alt, respectivament, que aparegueren sobre la tapa dels sarcòfags.

Dels altres objectes cal citar, especialment, les figuretes de terra cuita que tant abunden a les estacions ibicenques, però que aquí tenen un caràcter tan peculiar i diferent de les d'altres llocs (1), les pedres gravades de tipus asiritzants i grecs, les arracades i anells d'or, alguns amb pedra de cornalina, els amulets, els collars de vidre, les navajes, etc. Entre els vasos, a més de diferents espècies de ceràmica hel·lenística (*lekythoi* de baixa època i vasos, envernissats de negre, de varis tipus) i del temps de la transició a la *sigillata*, es troben nombrosos tipus de vasos cartaginesos, amb senzilles ratlles rogenques pintades.

Fig. 168. — Ibiça. Necròpolis del Puig des Molins. Ou d'avestruç

Exposició d'antigues pintures espanyoles a Londres

En les galeries Grafton, de Londres, s'inaugurà, pel mes d'octubre de 1913, una Exposició de vells mestres espanyols. Havent-se donat a les pintures exposades la paternitat atribuïda pels col·leccionistes expositors, no és estrany que, la major part, figurin en el catàleg (2) com a obres dels grans mestres. És indiscutible, però, que, al costat d'atribucions massa atrevides, hi figuraren nombroses teles autèntiques de Murillo, Velázquez, Goya, Greco, Zurbarán, Sánchez Coello, Ribera, etc.

L'Exposició ens presentava també unes quantes taules catalanes que el catàleg descriu minuciosament. Un frontal d'altar amb escenes de la vida de Sant Martí (fig. 169). Al centre el Crist assegut en el trono, beneïnt a la manera grega i sostenint amb la mà esquerra un llibre, on hi ha escrites les lletres I. H. S.; D. N. S. Vesteix pali groc i mantell vermell, cobrint-li l'espatlla esquerra i el genoll dret. Al voltant d'aquesta figura, tancada dintre de l'orla amigdaloida tradicional, hi ha els símbols dels Evangelistes.

En els quatre compartiments dels angles figuren altres tantes escenes de la llegenda del sant cavaller: Sant Martí partint la capa amb el pobre; visió de Jesucrist; ordenació del sant per Sant Hilari i mort de Sant Martí. En el marc es troba la següent inscripció, amb lletres blanques: «ANNO DÑI MCCL».

(1) Com per exemple les de l'Illa Plana i de la Cova d'Es Cuyram (vegi's C. Román: *Antigüedades ebusitanas*).

(2) *Illustrated Catalogue of the Exhibition of Spanish Old Masters in support of National Gallery Funds and for the benefit of the Sociedad de Amigos del Arte Española, Oct. 1913 to Jan. 1914, Grafton Galleries, Grafton St., Bond St., W.*